

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Дипломна робота
ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ «БАКАЛАВР»

на тему:

**СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ
ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» СОЦІАЛЬНОГО
ПРАЦІВНИКА**

Виконав: студент 4 курсу,
групи ПП-41
напряму підготовки
6.030103 Практична психологія
Угляй М.В.
Керівник: Штих І.І.
Рецензент: Атрощенко Т.О.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ РОЗВИТКУ «Я-КОНЦЕПЦІЇ»	
1.1 Проблема «Я-концепції» особистості в психології.....	7
1.2 Місце соціального інтелекту в структурі «Я – концепції».....	13
1.3 Складові «Я-концепції» соціальних працівників.....	20
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА «Я-КОНЦЕПЦІЇ» СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	
2.1 Характеристика вибірки та методів дослідження.....	33
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	41
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку і функціонування суспільства зростає значущість соціальної та комунікативної компетентностей як важливого фактора професійної підготовки фахівців будь-яких галузей і особливо представників професій типу «людина-людина», які здійснюють роботу з людьми з урахуванням знань про особистість і поведінку. Ефективність професійної діяльності фахівця зумовлена не лише професійними знаннями, вміннями та навичками, але і його мобільністю, здатністю адекватно реагувати на нові соціальні очікування, прагненням до професійного самовдосконалення. Професійне становлення фахівця - складний, безперервний процес «проекування» особистості. Поінформованість про свою майбутню спеціальність сприяє розвитку активності студента, формуванню особистісної моделі саморуку до професійних вершин, до професійної майстерності.

Професія соціального працівника передбачає втручання соціальної роботи у відносини людей із їх оточенням, що сприяє позитивним соціальним змінам, вирішенню проблем у відносинах між людьми. Сучасний соціальний працівник повинен володіти комплексом особистісних якостей, що забезпечують ефективне виконання актуальних професійних завдань. Такою важливою якістю вважаємо соціальний інтелект. Набувши цю якість майбутній соціальний працівник зможе визначити оптимальну стратегію соціально адекватної превентивної поведінки, що дозволить підвищити ефективність превентивної діяльності, уникаючи конфліктних ситуацій між різними категоріями клієнтів.

Разом з тим, вирішальну роль в житті і розвитку людини мають його уявлення про самого себе і своєї ролі, тобто його "Я-концепція", центральною ланкою якої є поняття самоцінності. Дослідження в даній області вели представники гуманістичної психології - К. Роджерс і Р. Бернс, а також творець концепції самоцінності А. Маслоу. На основі їхніх підходів можна припустити, що професійна "Я-концепція" соціального працівника

формується його уявленнями (у тому числі ідеальними) про своєї професійної компетентності та професійної ролі, а також визначальною мірою залежить від міжособистісних відносин у рамках професійного поля діяльності соціального працівника. Ці області діяльності людини не є всесторонньо вивченими і потребують подальшого дослідження, яке дасть змогу визначити оптимальні умови розвитку соціального інтелекту працівників соціальної сфери(людина – людина).

Феноменологія Я-концепції особистості ґрунтовно висвітлена у працях У. Джемса, А. Маслоу, К. Роджерса, Е. Еріксона, Е. Берна, Р. Бернса, Р. Ассаджолі, Дж. Келлі, Л. Божович, В. Васютинського, О. Гуменюк, З. Карпенко, І. Кона, С. Максименка, В. Роменця, Т. Титаренко, А. Фурмана, Т. Яценко та ін. Водночас, багатогранність цієї проблеми не дала змогу розкрити всі її аспекти. Зокрема, теоретична база розвитку адекватної й гармонійної Я-концепції особистості потребує подальшого розвитку, що в першу чергу стосується формування й функціонування Я-концепції фахівців у сфері психологічної та соціальної допомоги, що відображено у Законі України «Про соціальні послуги».

Ґрунтовні праці у системі дослідження самосвідомості особистості, формування Я-концепції особистості в різних сферах професійної діяльності належать І.С. Кону, В.В. Століну, М.Й. Боришевському, М.В. Савчин [37], Р. Бернсу тощо. Зокрема, акмеологічні вчення про особливості розвитку професійної Я-концепції особистості спостерігаються в працях К.А. Абульханової-Славської [1], В.С. Агапова, М.В. Васильця [12], А.А. Деркача [14], О.О. Бодальова, І.В. Кулікова, Р.Л. Кричевського, В.Н. Маркіна, С.Ф. Мурашко, Л.А. Рудкевич, М.В. Федотової, Л.В. Топцій, І.Є. Шейнюк, А.В. Каїмова.

Теоретичний і емпіричний аналіз цього феномену в рамках власних концепцій розпочали тільки В. М. Куніцина, А. І. Савенков і Д. В. Ушаков. У змістовному плані до дослідження соціального інтелекту найбільш близькі роботи Л. С Виготського, К. О. Абульханової-Славської, М. І. Бобневої і Ю.

М. Ємельянова. Надавалося величезне значення знанню вікових особливостей розвитку людини (Л. С. Виготський, П. П. Блонський, А. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін та ін.). Багато хто з них вказував, що в окремі періоди життя (сензитивні) виникають найбільш сприятливі умови для становлення та розвитку окремих видів здібностей (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Н. С. Лейтес, Е. Еріксон та ін.). Існує й значна кількість праць (як вітчизняних, так і іноземних), у яких використовується відомий тест діагностики соціального інтелекту Дж. Гілфорда та М. Саллівен [3].

Об'єкт дослідження: Я – концепції соціального працівника

Предмет дослідження: Соціальний інтелект соціальних працівників

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному розгляді складових соціального інтелекту та Я-концепції соціальних працівників

Мета дослідження передбачає розв'язання наступних завдань:

- вивчити і зробити аналіз науково - психологічної літератури з проблеми, яка визначена темою роботи;

-на основі вивченої літератури з'ясувати складові соціального інтелекту та Я-концепції працівників соціальної сфери (людина-людина);

- провести емпіричне дослідження соціального інтелекту та Я-концепції соціальних працівників;

- зробити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація психолого- педагогічної літератури з проблем, пов'язаних із формуванням та розвитком соціального інтелекту та становленням Я-концепції соціального працівника (для виявлення сутності понять «соціальний інтелект», «Я-концепція» та визначення їх психологічної характеристики); емпіричні методи – опитування: тест Холла для визначення рівня емоційного інтелекту, методика «КОС-2» для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей, тест "Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки" за С.А. Будассі, опитувальник

Кеннета Томаса "Визначення способів регулювання конфліктів"(адаптований Гришиній), психогеометричний тест (Сьюзен Дилінгер); методи обробки та інтерпретації даних (кількісні та якісні із застосуванням методів математичної статистики).

Дослідження проводилося на базі Управління праці та соцзахисту населення міста Мукачева. Вибірка складається з 30 досліджуваних соціальних працівників, віком від 21 до 60 років.

Практичне значення роботи полягає у дослідженні складових соціального інтелекту та «Я-концепції» особистості соціальних працівників. З'ясування яких, дає можливість подальшої психологічної діагностики та корекції соціального інтелекту як засобу формування та розвитку «Я-концепції» соціальних працівників.

За матеріалами дослідження опублікована стаття:

Угляр М.В. Соціальний та емоційний інтелект соціальних працівників / М.В.Угляр, І.І. Штих // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колеги В.В. Гоблик; заст. гол. ред. І.І. Алмашій. – Мукачево: РВВ МДУ, 2019. – Вип. 1(3). – С.171-173.

ВИСНОВКИ

При проведенні дослідження було виконано наступні завдання:

1. Вивчено і проаналізовано психологічну літературу з проблеми, яка подана в темі дослідження.

За результатами аналізу наукової літератури встановлено, що "Я-концепція" - це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість.

"Я-концепція" є системою настанов, яка включає три структурні елементи:

- 1) когнітивний - образ "Я", який характеризує зміст уявлень про себе;
- 2) емоційно-оцінний, афективний, що відображає ставлення до себе загалом чи до окремих боків своєї особистості, діяльності й проявляється в системі самооцінок;
- 3) поведінковий, який характеризує прояви перших двох елементів у поведінці.

Соціальний інтелект — сукупність здібностей, що визначає успішність соціальної взаємодії. Включає в себе здатність розуміти поведінку іншої людини, свою власну поведінку, а також здатність діяти відповідно до ситуації.

Соціальний інтелект є одним з найважливіших компонентів життєдіяльності особистості, оскільки дає можливість людині пізнавати саму себе, забезпечує правильне розуміння вчинків оточуючих, їх вербальних і невербальних реакцій. Соціальний інтелект виступає важливою когнітивною складовою структури комунікативних здібностей особистості. Він допомагає прогнозувати розвиток міжособистісних стосунків, "загострює" інтуїцію, передбачливість, забезпечує психологічну витривалість; дає змогу долати раптові кризи, стреси та ситуації, які загрожують самоповазі.

2. На основі вивченої літератури з'ясовано особливості Я-концепції соціальних працівників.

Я-концепція особистості соціального працівника – складний неперервний процес усвідомлення себе в майбутній професії, що сприяє формуванню власної моделі професіонала в роботі з людьми, які потребують кваліфікованої допомоги, а також як особливе структуроване утворення в психічній реальності людини, яке забезпечує силу, цілісність Я у багатогранному життєвому вирі подій та утворення різноаспектних унікальних Я-диспозицій у соціумі. За таких умов можна констатувати те, що в професійному становленні особистості соціального працівника його Я-концепція виступає як “акме” професіоналізму, а саме: найвищий рівень продуктивності та уміння гармонійно поєднувати саморозвиток, самокорекцію власного внутрішнього світу та найближчого довкілля.

Модель особистості соціального працівника:

- Соціальний працівник здійснює свою специфічну суб'єктивно-професійну діяльність.

- Професійна "Я-концепція" виникає на основі взаємодії в рамках професійного поля діяльності соціального працівника.

- Для особистості соціального працівника має значення професійна "Я-концепція" як система самосприйняття в конкретній професійній ролі.

- Разом з професійної "Я-концепцією" розвивається необхідність в оцінці професійної діяльності соціального працівника з боку оточуючих.

- Неузгодження реального професійного досвіду зі здатністю фахівця до позитивного відношення до себе може призвести до спотворення сприйняття себе як професіонала, невірної інтерпретації власного досвіду.

- Невідповідність професійної "Я-концепції" і ідеальних уявлень про те, якою вона може бути, призводить до особистісної дисгармонії соціального працівника.

- Професійна "Я-концепція" є також механізмом, який дозволяє контролювати й інтерпретувати поведінку соціального працівника у його професійній діяльності.

- Прагнення до самоактуалізації є внутрішнім мотивом діяльності професійного соціального робітника.

3. Проведено емпіричне дослідження соціального інтелекту та Я-концепції соціальних працівників. Для виконання завдань дослідження було використано наступні методики:

Тест Холла для визначення рівня емоційного інтелекту

Методика «КОС-2» для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей

Тест «Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» за С.А. Будасі

Опитувальник Кеннета Томаса «Визначення способів регулювання конфліктів»

«Психометричний тест» Сьюзен Дилінгер

4. Зроблено аналіз та інтерпретацію результатів, отриманих за допомогою методик.

За допомогою методики «Тест Холла для визначення рівня емоційного інтелекту» було визначено, що у досліджуваній вибірці найбільше значення отримала шкала "Емпатія", що свідчить про добре розвинену здатність досліджуваної вибірки співпереживати та підтримувати інших людей, що є важливим вмінням для соціального працівника.

Наступна проведена методика «КОС-2» для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських схильностей. За допомогою цієї методики виявлено, що у досліджуваних добре розвинені як комунікативні схильності так і організаторські схильності. Що є позитивним явищем, адже вміння ефективно комунікувати є дуже важливим для соціальних працівників.

Наступний проведений тест «Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» за С.А. Будассі. На основі проведеної методики ми зясували наступне:

Результати методики показали, що більшість досліджуваних соціальних працівників мають високу або адекватну самооцінку. Високу самооцінку мають 34% досліджуваних, вище середнього 23% і середній рівень самооцінки властивий 17%. Такі результати свідчать про сформованість як особистостісної так і професійної сфери досліджуваних соціальних працівників. Низький рівень самооцінки в досліджуваних та рівень нижче середнього властивий 13% досліджуваних, може вказувати на неповну професійну чи особистісну сформованість.

Наступна використана методика Опитувальник Кеннета Томаса «Визначення способів регулювання конфліктів». За допомогою методики зясовано, що для соціальних працівників найбільш притаманним способом вирішення конфліктів є компроміс і найменш характерним способом поведінки в конфліктних ситуаціях є конкуренція. Оскільки це люди соціальної направленості то зрозуміло, що компроміс і співпраця ведуть до ефективного виконання їх професійних обов'язків, в основі яких активна взаємодія з людьми.

Остання проведена методика «Психометричний тест» Сьюзен Дилінгер допомогла дослідити наступне:

Більшість досліджуваних на перше місце вибрали коло. “Люди-кола” – це найкращі комунікатори серед п’яти форм, їм характерна висока чутливість, розвинута емпатійність – здатність співпереживати, співчувати, емоційно відгукуватися на переживання іншої людини.

На останнє місце досліджувані ставили трикутник і хвилю. Трикутник символізує лідерство, і багато “трикутників” відчують у цьому своє призначення, що є не притаманним для більшості працівників соціальної сфери.

Використання коефіцієнту кореляції Пірсона на рівні значимості 0,01 та 0,05 дало нам змогу виявити зв'язки між шкалами використаних методик. Найяскравіший зразок наявності тісного лінійного зв'язку ми бачимо між результатами шкали "Самотивація" та шкали "Комунікативні схильності", де коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,652. Явище існування зв'язку може бути пояснене тим, що особистість, яка здатна управляти власними емоціями та поведінкою є здатною до ефективної комунікації з оточуючими її людьми.

Також варто відзначити, що в результатах кореляції присутній тісний обернений зв'язок -0,590 між результатами шкали "Загальний рівень емоційного розвитку" та шкали "Квадрат", коефіцієнт кореляції Пірсона становить -0,471.

Таким чином, ми отримали можливість виявити зв'язки і проаналізувати, що зумовило їх виникнення. Дана тема на сучасному етапі не є всесторонньо вивченою і потребує подальшого детального дослідження і визначення альтернативних методів розвитку соціального інтелекту соціального працівника задля його ефективної професійної діяльності.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>